

PLÖTSLIG DEMOKRATI

Vad statsvetenskapen kan lära av evolutionsteorin

Antalet människor som lever i demokratier världen över blir större med tiden. Men är demokrati något som utvecklas i varje land steg för steg, eller är demokrati en egenskap som "smittar" som system mellan länder? Analyser på Centrum för evolutionär kulturforskning vid Stockholms universitet visar att demokratisering gick väldigt långsamt på 1800-talet – men numera går väldigt fort.

På Centrum för evolutionär kulturforskning pågår ett projekt där vi undersöker demokratiseringens spridning över världen. Men många statsvetare står frågande inför projektet. Vad har evolutionsteorin att tillföra statsvetenskapen?

När Darwin la fram evolutionsteorin besvarade han i ett slag en mängd frågor inom biologin. Man hade börjat hitta fossil av djur som inte existerade. Varför fanns de och var fanns de nu?

Om Skaparen skapat världen som vi finner den – varför finns så många exempel på dålig design i naturen? De här frågorna och fler därtill fick sina svar. Theodosius Dobzhansky, en av den tidiga genetikens förgrundsgestalter, har gått så långt som att hävda att "Inget i biologin går att förstå utom i ljuset av evolutionsteorin".

Men Darwins stora bedrift går utöver biologin. Med teorin om det naturliga urvalet påvisade han en skapande process som fungerar utan någon designer; en process som oguidad, utan plan eller slutmål, leder fram till de mest intrikata slutprodukter. Den här processen är allmän och inte knuten till liv.

”I västerlandet är kragförsedda skjortor mycket vanligare än kraglösa skjortor – idén om att ha krage på skjortor har helt enkelt reproducerat sig bättre här än idén om kraglösa skjortor.

Tre förutsättningar krävs för naturligt urval: arv, variation och olika reproduktionsframgång. Inom livets domän finns variation i gener och egenskaper – alla individer är inte lika. Det beständiga biologiska arvet förmedlas via DNA. Slutligen så får inte alla individer lika mycket avkomma – reproduktionstakten är olika beroende på individens egenskaper och hur väl dessa gör att individen fungerar i sin miljö.

När de här tre förutsättningarna finns kommer en urvalsprocess obönhörligen att inträffa. Gener som ger egenskaper som leder till att individer klarar sig bättre i en given miljö förmeras. Gener som ger egenskaper som gör att individer klarar sig sämre blir färre. Sakta men säkert får naturligt urval populationer att förändras.

Notera att det naturliga urvalet inte skapar variation. Inom biologin sker

detta i stället genom mutationer och när föräldrars gener blandas om i avkomman. Notera också att ingen individ förändras; det är populationer som blir annorlunda. Till sist har vi med det naturliga urvalet inte lyckats förklara uppkomsten av olika arter. För att förstå artbildning krävs förståelse av ytterligare processer. Dessa hör dock biologin till. Urvalsprocessens principer däremot, de är allmänna.

Redan tidigt såg man potentialen i att applicera teorin om naturligt urval på mänsklig kultur, för samma tre grundförutsättningar existerar ju även inom denna sfär. Det finns variation i kulturella uttryck; ta kläder som exempel. Skjortor finns med krage och utan, byxor kan ha olika vidd på slagen, kjolar kan vara olika långa. Däremot begränsas kläder (oftast) av kroppens utseende, på ett liknande sätt som livet begränsas av till exempel tyngdlagen.

Det finns också ett arv i kläddesignen, där skjortor, jeans och kjolar från 1950-talet är väldigt lika dagens. Men går man längre tillbaka ser man att den långsamma utvecklingen av kläder blir stor över ett längre perspektiv. Redan på 1700-talet är kläddet ganska olikt det vi ser i dag och när vi kommer till antiken är designen väldigt annorlunda.

Fakta Centrum för evolutionär kulturforskning

Vid Centrum för evolutionär kulturforskning pågår även forskning om bland annat korruption, evolutionen av frikyrkor samt historiska och arkeologiska analyser av matlagning.

På centret arbetar biologer, historiker, matematiker, lingvister, antropologer, sociologer, statsvetare, arkeologer, psykologer och fler därtill. Läs mer på: www.intercult.su.se

Det existerar alltså arv och variation, och man kan även iaktta olika reproduktionstakt hos olika kulturella element. I västerlandet är kragförsedda skjortor mycket vanligare än kraglösa skjortor – idén om att ha krage på skjortor har helt enkelt reproducerat sig bättre här än idén om kraglösa skjortor. De senare har klarat sig bättre på andra ställen.

För dig som har hört talas om memetik känns förmodligen det här sättet att resonera inte helt främmande. Memetik, som fått stor populärkulturell spridning, är tanken att idéer och andra kulturella element kan betraktas som ett slags enheter ("memer") som sprider sig mellan hjärnor, där de mest "smittande" memerna blir vanligast (blir "virala").

Forskare som arbetar med kulturell evolution värjer sig dock ofta från begreppet "mem" eftersom det med ett begrepp låter som om vi vet vad vi pratar om – och det gör vi faktiskt inte, ännu. Medan en gen är en fysisk enhet och det minsta informationsbärande elementet inom biologiskt arv, så finns ännu ingen motsvarande definition för mem. Vi talar därför hellre om kulturella element eller egenskaper.

Det finns likheter mellan biologisk och kulturell evolution, men det finns också viktiga olikheter. Dels rör det alltså skillnader i själva enheten som blir "vald" av urvalsprocessen. Men det finns också skillnader i hur egenskaper sprids. Kultur kan man lära sig av vem som helst, men gener får man bara av sina biologiska föräldrar.

Det finns också en skillnad i att man vid befruktningsoögonblicket blir genetiskt klar, men är kulturellt tom – alla gener är överförda, men all socialt förmedlad kunskap överförs efter detta ögonblick och genom hela livet. Kultur är heller ingenting som överförs som ett paket, utan något man måste lära sig; kunskap som måste "skapas" i varje individs hjärna. På grund av dessa skill-

nader kan man därför inte bara föra över biologiska metoder till samhällsvetenskap och humaniora.

Det finns dock en hel del insikter som ett evolutionärt perspektiv kan tillföra. Till att börja med kan vi göra en grundläggande observation: kulturförändring, och då även förändring av statsskick, är en evolutionär process. Det är en viktig insikt i sig. Vi har att göra med en egenskap (statsskick) som finns i olika versioner (demokrati, diktatur, mellanformer) som utsätts för något problem (till exempel omvärld, befolkning, ekologisk förändring) vilket gör att vissa statsskick klarar sig bättre än andra. En intressant fråga är därför vilken egenskap som sprider sig mest. Här är det sedan länge känt att antalet demokratier i världen, och antalet människor som lever i demokratier, blir större med tiden.

Men är demokrati något som utvecklas i varje land steg för steg, eller är demokrati en egenskap som "smittar" som system mellan länder? I det första scenariot bör i så fall demokratisering vara en process som går ungefär lika långsamt i alla länder. I det andra scenariot skulle demokratisering i stället ha evoluerat långsamt i början av sin historia för att sedan kunna överföras som en pakettlösning relativt snabbt mellan länder.

För att kunna svara på de här frågorna har vi använt en statsvetenskaplig databas (Polity IV) där alla demokratiseringar som skett sedan 1800-talet finns beskrivna och räknat antalet dagar som gått mellan det att ett land för första gången konstitutionellt lämnat diktaturtillståndet tills dess att landet för första gången kan betraktas som fullt demokratiserat. Det finns grader mellan dessa tillstånd där man exempelvis kan ha val, men samtidigt låta ett parti helt dominera politiken.

Våra analyser visar att demokratisering gick väldigt långsamt på 1800-talet – i den nutida demokratins början

– men numera går väldigt fort. Mediantiden för en övergång från diktatur till demokrati är 2,4 år. På 1800-talet var den här tiden 56 år, medan den endast var 1,7 år på 1900-talet. Det här tyder på att demokratin evoluerade under 1800-talet och numera "smittar" mellan länder. Makthavare som vill införa demokrati har ett färdigt recept att följa och hela processen behöver inte genomgå i varje land.

Vi fann också att det inte finns några utvecklingssteg som alla länder har följt. I stället har de länder där reformer skett långsamt – de äldre övergångarna – tagit olika konstitutionella vägar fram till målet medan den vanligaste vägen numera är att införa demokrati direkt.

De här resultaten har implikationer tillbaka på kulturevolutionär teori. Våra resultat tyder på att länder inte är egna evolverande enheter på det sätt som de första kulturevolutionära forskarna efter Darwin antog, utan i stället enheter som kan anamma eller förkasta egenskaper ungefär på det sätt som individer blir smittade av en sjukdom, eller – för att använda en annan metafor – på det sätt som individer kan anamma eller förkasta kunskap.

Traditionell statsvetenskap analyserar för det mesta varje demokratisering som en enskild händelse, med egen dynamik och egna detaljer att ta hänsyn till. Det är därför inte helt enkelt att få gehör för kulturevolutionära tankar där övergångar mellan typer av system förstås statistiskt, som något som händer nästan per automatik med viss sannolikhet i varje land, utan hänsyn tagen till de speciella omständigheter som omger varje demokratisering. Att arbeta över ämnesgränserna är därför centralt inom kulturevolutionär forskning, så att inget perspektiv tappas bort. ■

Patrik Lindenfors, biolog
Fredrik Jansson, matematiker
Mikael Sandberg, statsvetare